

HOOG TIJD OM ZICH TE VERZOENEN MET EMMA CREBOLDER

YVAN DE MAESSCHALCK

Emma Crebolder (1942) werd geboren in de Zeeuws-Vlaamse grensgemeente Sint-Jansteen, maar is intussen allang aan Maastricht verknocht. Ze voelt zich bovendien op allerlei manieren nauw verbonden met de figuur van Reynaert de vos en publiceerde sinds 1979 een opmerkelijke reeks bundels, waaronder *Zwemsonnetten* (1988), *Zwerftaal* (1995), *Golf* (2003) én, heel opvallend, *Dansen met een vos* (1998). Die bundel opent met een aandoenlijk zelfportret waarin de ik-figuur zich zonder schroom identificeert met de vossenfiguur: 'Er is een vos aan mij verloren, / iemand ben ik die met woorden / handelt, in komma's doet, / een punt aanprijst als was het / Brussels kant, handarbeid' (p. 7). De bundel bedient zich overigens van de bekende imaginaire topografie van *Van den vos Reynaerde* en neemt bij momenten de vorm aan van een onverhulde liefdesverklaring die zelfs een mystiek kantje niet kan worden ontzegd, getuige de slotverzen: 'Toen ik hem gewaar werd, / was hij als een beminde, schuw zich tonend alsof / ik daar niet stond' (p. 44).

Crebolders bundel leverde ook de titel voor de bloemlezing *Vossentaal*, die het Reynaertgenootschap in 2005 publiceerde. Ongeveer op hetzelfde moment gaf de dichteres een soortgelijke bloemlezing in het licht onder de titel *Die felle ... Gedichten over vossen* (2005; in samenwerking met Albert Hagens). Dat het Crebolder meer dan toekwam te worden opgenomen in de Orde van de Vossenstaart, hoeft dus geen betoog.¹ Dat gebeurde op 5 juni 2006 'ten kastele' in Bazel, waar de jaarlijkse hoogmis van de vossenvrienden werd gevierd. Bovendien valt ook in haar recentere bundels, met name in *Vergeten* (2010), dat samen met *Vallen* (2012) en *Verzoenen* (2014) een drieluik vormt, weleens een glimp van een vos op te vangen. Het openingsgedicht is meteen raak: 'De wielen van het rijtuig hadden / iets wolligs geraakt. Het valwild // bleek een kleine knuffelvos, / niet veel ouder dan het bakerkind' (p. 9). Redenen te over dus om in dit jaarboek even kennis te maken met Crebolders tot nog toe recentste bundel.

Wie *Verzoenen* doorbladert zal merken dat alle gedichten speels omgaan met het prefix 'ver' en een daarmee samengesteld of daarvan afgeleid woord als titel

dragen. Deze formele insteek verbindt de bundel moeiteloos met *Vallen*, waarin elk gedicht een samenstelling met of afleiding van 'val' bevat, en met *Verge-*
ten, waarin de lezer bij elk gedicht naar 'het slechts met puntjes aangegeven sleutelwoord mag raden'.² Ik wil er trouwens op wijzen dat deze taalkundige *Spielerei* ook in eerdere bundels voorkwam, zij het lang niet zo systematisch of nadrukkelijk.³ Hoewel *Verzoenen* deel uitmaakt van een 'poëzietrilogie' en iets heeft van 'een altaarstuk dat in de middeleeuwen naar de essentie van het leven wees',⁴ betreft het ook een volstrekt zelfstandige bundel met eigen merites, waarin onvermijdelijk motieven uit vroeger werk doorklinken.

Heb ik het verkeerd voor als ik *Verzoenen* lees als een verzameling sterk nostalgische gedichten? In ieder geval zijn de verwijzingen naar een gekoesterde plek of een diepgeborgd schuilplaats legio. De hunkering naar het veilige familiale verleden spreekt uit het begin van het tweede gedicht 'Ver' als volgt: 'Nog eens ver reizen, terug / naar de herkomst, talloze / korrels, waterdampen, nevel- / veegsels' (p. 9). Uit 'Verbleef', dat net als een aantal andere gedichten emotioneel geladen oorlogsmomenten memoreert, spreekt een soortgelijke hunkering: 'Aan de kapstok hing mijn vaders jas / als een geurig onderduikadres' (p. 35). De verste herinnering voert de dichteres terug tot net vóór haar geboorte (p. 43):

Er lag een weiland met os en
ezel tussen ons en de aftocht
van het leger. Moeder uit
de Grote Oorlog liep zwanger
in de Tweede. Vader had zorg voor
oorlog en vrede gedragen. Opnieuw
was er stro in de stal gelegd
waar ooit het Kind werd geboren.

En weer lichtten sterren op
boven de zoete appelgaard.

Er is natuurlijk geen dwingende reden om bovenstaand 'ver'-gedicht autobiografisch te lezen, maar een aantal elementen klopt wel met de historische realiteit, zoals het feit dat Emma Crebolder midden in de oorlog werd verwekt. De verzen sluiten bovendien nauw aan bij die uit het gedicht 'Verhouden', waarin Crebolder haar geboorte van binnen uit evoceert: 'Ik blies tegen het nog / ongebroken vlies totdat ik / verdreven werd uit wolk en vocht. / Het was oorlog nog

[...]’ (p. 29). Tegelijk mythologiseert en veralgemeent dit gedicht de particuliere geschiedenis, onder meer door te verwijzen naar motieven uit het kerstverhaal, waarbij de uniciteit van ‘het Kind’ samenvalt met die van het geïmpliceerde subject. Een vergelijkbare symbiose tussen het universele/onbegrensde en het intieme/persoonlijke spreekt uit het gedicht ‘Verder’ (p. 53):

De einder reikt weer verder en
draait open met mij daar binnenin.

Langs moerassige waterkant, stil
stil opsommend: vrouw met hond en
balwerptuig; wiekloze molen, beuk
beuk in het kleine bos. Achter
weilanden welft het duin. Strodaken
en oorlogsbunkers. Ingeland
knip ik het prikkeldraad door
rondom overbeschermdde gronden.

Het gedicht schetst het profiel van een ik-figuur die zich geborgen weet in een weidse, wijkende ruimte: ‘met mij daar binnenin’ (v. 2). In dit landschap, waarin de bescheiden tekenen van menselijke aanwezigheid en de littekens van de oorlog zichtbaar zijn, voelt de ik-figuur zich ‘ingeland’ (v. 8) en onderdeel van ‘overbeschermdde gronden’ (v. 10). Dit beeld van een naar bescherming haken- de ik-figuur is typerend voor de bundel. Het ik bekijkt de buiten- of de bovenwereld vanuit een of andere diepte, vanuit het ‘vooronder’, vanonder de waterspiegel. In ‘Verzonken’ staat te lezen: ‘Vanuit mijn vooronder kan ik nu / eindelijk het verre bovenlicht begroeten’ (p. 19). ‘Verschansen’, dat eveneens een oorlogsimpresie oproept, eindigt op het volgende kwatrijn: ‘Het schoots- veld van het verslagen / leger reikte niet tot hier bij ons. / Toch zou ik me verschansen / in de nok met een kindermortier’ (p. 37). En in ‘Verre’, waarin het vertrouwde landschap van zee en duin oplicht, klinkt het zo: ‘Hier geen tijgerkauri’s onder / het brandglas van het wateroppervlak / maar een zee vol haaiantanden’ (p. 45). Het is daarbij opvallend dat bijna ‘ieder gedicht geba- seerd [lijkt] te zijn op een sterke visuele ervaring’.⁵

Zoals in haar vroegere bundels keert de lokroep van de zee en het daarmee verbonden duin/strand ook hier herhaaldelijk terug.⁶ In de tweede strofe van ‘Verlangen’ heet het: ‘Zo’n zeeverlangen bereikte mij ooit / tijdens waaidagen in de savanne waar / het warm woei en ik dacht dat / het de moesson was. –

Het strand / ligt uitgerold, ik kan de zee in gaan' (p. 23). 'Vervluchtigen' is geënt op dezelfde basisgedachte: 'Definitief de zee in lopen / en vervluchtigen in de geliefde' (p. 49). Een voorstelling die zowel een mystieke als erotische connotatie verleent aan de zee waaruit alle leven is voortgekomen en waaraan het leven ook wordt teruggeschonken. Zo mijmert Crebolder in het vervolg van hetzelfde gedicht:

Per strandkoets zoals
 baadsters vroeger, onttrokken
 aan het zicht. Mijn uitvaart
 stel ik me soms zo voor.

Bij eb bleef een schipbreuk achter.
 Uiteengescheurde kokkels en teergele
 nonnetjes. Aan scherven verwond ik me.
 Ik kom. Zijn zout zal me genezen.

De definitieve opname in of overgave aan de goedertieren, mannelijke zee is niet alleen een daad van genezing (zie het slotvers), maar roept tegelijk een vroege herinnering aan gebroken vogeleieren op (zie 'Verstillen'): 'Een kind op een driewieler / houdt stil bij de schalen en / hervat starend zijn sluimering' (p. 13). Zo is de zee niet alleen de milde bedding waarnaar alle levende materie terugkeert, maar ook het gastvrije, onmetelijke archief waarin alle menselijke herinneringen worden opgeslagen én de bedachtzame, eloquente muze waaraan de dichtelijke taal ontspringt. Het slotgedicht 'Verzweeg' spreekt wat dat betreft boekdelen (p. 55):

In populieren gaat de wind
 jachtig tekeer, er is de blurb
 van een meerkoet en soms het af
 en aan golvend sportgejoel. Vannacht
 keek ik naar de sterren en begon
 de oude zee verderop te
 spreken in vloeiende zinnen.

Ik wachtte aan de voet van
 het duin tot de stem verzweeg
 wat ik zelf wilde schrijven.

Wat door Emma Crebolder voorlopig niet verzwegen wordt en uit haar geïnspireerde pen is gevloeid is voor iedereen te lezen in *Verzoenen*, dat 'getuig van 'n vaste en begeesterde digtershand', zoals het heet op *Versindaba*, 'n Kollektiewe weblog vir Afrikaanse digkuns'.⁷ Een bundel waarin talloze beelden, woorden en namen 'verpoppen', 'versponzen', zich 'verdopen', 'verzanden', 'verletteren', zich 'vervoegen', 'verjaren', 'verblijven' en uiteindelijk 'versterven'. In zekere zin verwijzen al deze werkwoorden naar een of andere metamorfose of transformatie. Het overkoepelende synoniem is allicht 'verzoenen', dat niet alleen de mogelijkheid van vrede, liefde en tederheid oproept, maar ook een uitnodiging is aan de mens om zich niet langer af te sluiten van zijn ware herkomst. De bundel heeft, behalve een nostalgische en autobiografische, ook een cultuurkritische of antropologische ondertoon en spreekt zich onomwonden uit tegen elke vorm van affectatie ('wij op het asfalt') waardoor de mens zich boven de natuurlijke orde ('in oerbossen') verheven acht.⁸ Om dat te illustreren citeer ik hier graag het gedicht 'Verzoen', dat de menselijke soort in het juiste of gewenste evolutionaire perspectief plaatst (p. 15):

Alle lemuren en slingerapen
leren het grijpfijne in
oerbossen. Wij op het asfalt
worden getroffen door
breukzak en wervelzwakte.

Prijsdier Taal, je wordt zo vaak
misvat. Verzoen ons liever met
gebaren. Een opgestoken hand
ontwapent, hoe graag een mens
ook het brullen na wil apen.

De eerder aangehaalde verzen 'nog eens ver reizen, terug naar de herkomst' zouden tegen die achtergrond staat kunnen maken op een alternatieve lezing. 'Ver reizen' is, op het accent en de woordmelodie na, opgebouwd uit dezelfde fonemen als 'verrijzen'. Dat is immers wat de ik-figuur beoogt: zich dermate transformeren dat ze haar oorspronkelijke, niet door de cultuur verstoorde aanleg weer deelachtig wordt.

Emma Crebolder bewijst met *Verzoenen* eens te meer 'een natuurtalent' te zijn en over een heel 'eigen stem' te beschikken.⁹ Daar maakt de erg strakke vormgeving van haar gedichten deel van uit. Gedichten die bestaan uit tien

verzen, gegroepeerd in strofes van variërende lengte en daardoor alleen al een ritmisch patroon verlenen aan een bundel waarin de dichteres ‘met scherpe pen de kreukels en barsten van het leven schetst’.¹⁰

NOTEN

1 Voor de tekst van de bij die gelegenheid uitgesproken laudatio, zie *Tiecelijn*, 19 (2006), 4, p. 409-410.

2 Mario Molegraaf, ‘Onbemande herinnering’, in: *Zeeuws Tijdschrift*, 62 (2012), 3, p. 64.

3 In het gedicht ‘Vossenslag’ heet het bijvoorbeeld: ‘Toch slaan we onze vossenslag’ (in *Golf*, p. 27).

4 Rob Molin, ‘Verzoening met de tijdelijkheid’, in: *Awater*, 14 (2015), 1, p. 30.

5 Piet Gerbrandy, ‘Er worden eekhoorns en vuurvliegjes waargenomen’, in: *De Groene Amsterdammer*, 03.05.2012.

6 Rob Molin, ‘Emma Crebolder’, in: *Kritisch literair lexicon*, maart 2005, p. 4-5 en p. 7.

7 Carina van der Walt. ‘n Besondere Trilogie’, op: <http://versindaba.co.za/2014/10/17/carina-van-der-walt-n-besondere-trilogie/>.

8 Vergelijk de opmerking over de gelaagdheid van de bundel *Vallen* in Stefan van den Bosche, ‘Valwoorden en vergetelheid. Over de poëzie van Emma Crebolder’, in: *Ons Erfdeel*, 57 (2013), 2, p. 175.

9 Levity Peters, ‘Dichterbij geraken met ‘ver’’, op: <http://meandermagazine.net/wp/2014/10/dichterbij-geraken-met-ver/>.

10 Maria Barnas, ‘Emma Crebolder schetst met scherpe pen de kreukels van het leven’, in: *de Volkskrant*, 03.04. 2015.

Emma Crebolder, *Verzoenen*, Amsterdam, Uitgeverij Nieuw Amsterdam, 2014, ISBN 0789046817476, 59 p.